

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

دانشگاه خوارزمی
دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی
گروه آموزشی فلسفه تعلیم و تربیت

پایان نامه
برای اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت

عنوان
تبیین دلالت های رویکرد کثرت گرایی جان هیک در تربیت دینی

استاد راهنما
دکتر رمضان برخوردار

استاد مشاور
دکتر سعید ضرغامی

دانشجو
سیده زینب نعمتی

اسفند ۱۳۹۵

به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

با یاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ما دانشجویان و اعضای هیئت علمی دانشگاه خوارزمی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- **اصل حقیقت جویی:** تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۲- **اصل رعایت حقوق:** التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- **اصل مالکیت مادی و معنوی:** تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۴- **اصل منافع ملی:** تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه همکاران پژوهش.
- ۵- **اصل رعایت انصاف و امانت:** تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- **اصل رازداری:** تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- **اصل احترام:** تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۸- **اصل ترویج:** تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- **اصل برائت:** التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند.

تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

دانشگاه

اینجانب سیده زینب نعمتی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت که در تاریخ ۹۵/۱۲/۲۳ از پایان نامه خود تحت عنوان تبیین دلالت های رویکرد کثرت گرایی جان هیک در تربیت دینی" با کسب نمره ۱۸/۷۵ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم :

(۱) این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و.....) استفاده نموده ام ، مطابق ضوابط و رویه موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده ام .

(۲) این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .

(۳) چنانچه بعد از فراغت تحصیل قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ، ثبت اختراع و از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم .

(۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی برخلاف موارد فوق ثابت شود ، عواقب ناشی از آن می پذیریم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت .

نام و نام خانوادگی : سیده زینب نعمتی
تاریخ و امضاء :

تقدیر و سپاسگزاری

اکنون که به توفیق و تایید الهی این پژوهش به اتمام رسیده است،

بر خود لازم می دانم از اساتید ارجمندم:

آقای دکتر رمضان برخوردار

آقای دکتر سعید ضرغامی

آقای دکتر یحیی قلادی

مراتب تقدیر و تشکر را ابراز دارم.

این پایان نامه را ضمن تشکر و سپاس بیکران از خالق مهربان، هستی بخش و در کمال افتخار و

استنان تقدیم می نمایم به:

ساحت علم و دانش

به روح پر فتوح پدر عزیزم

به مادر مهربان و بزرگوارم

به همسر عزیز و فرزندان دلبندم

و به برادران گرامی

چکیده:

هدف تحقیق حاضر تبیین دلالت‌های رویکرد کثرت‌گرایی جان هیک در تربیت دینی است که با استفاده از روش‌های تحلیل فلسفی و روش استنتاجی انجام شده است. تحقیق حاضر در پی پاسخ‌گویی به یک سؤال اصلی که دیدگاه کثرت‌گرایانه جان هیک در تربیت دینی چیست؟ و سه سؤال فرعی که دیدگاه کثرت‌گرایانه جان هیک در مبانی و اهداف تربیت دینی چیست؟ دیدگاه کثرت‌گرایانه جان هیک در روش‌های تربیت دینی چیست؟ و نهایتاً دیدگاه کثرت‌گرایانه ایشان در محتوای تربیت دینی است. نتایج تحقیق در پاسخ به سؤال فوق عبارتند از؛ اهداف تربیت دینی از منظر هیک عبارتند از: پرورش ظرفیت‌های اصلی انسان همچون واکنش انتقادی، قضاوت و داوری و استقلال شخصی، دستیابی به زندگی آزاد و پرهیز از جهالت، تعصب، خرافات و عقاید موهوم؛ ترویج و تقویت توانمندیهای ذهنی و اخلاقی همچون عشق به حقیقت، تردید و شک سازنده، آشنا نمودن دانش‌آموزان با دستاوردهای مهم علمی، اخلاقی، مذهبی و ادبی بشر و استفاده از تمامی سرمایه‌های فرهنگی بشر و ایجاد گرایش انسانی بجای گرایش اجتماعی خاص و مطالعه تاریخ، زبان، جغرافی، فرهنگ، ساختارهای اجتماعی و ادیان. همچنین روش‌های تربیت دینی، مبتنی بر کثرت‌گرایی دینی، بر روش‌های گفتگوی دینی، عقلانیت انتقادی، آگاهی بخشی و تحلیل تاریخی تأکید دارند و در نهایت محتوای تربیت دینی کثرت‌گرایی از دیدگاه جان هیک به این ترتیب است که تکررگرایی دینی، محتوایی غیر انحصاری چند محتوایی و انتقادی است.

کلمات کلیدی: تکررگرایی دینی، جان هیک، تربیت دینی.

فهرست منابع

صفحه	فهرست
	فصل اول: کلیات تحقیق
۱-۱-۱	مقدمه
۱-۲-۱	بیان مسئله
۳-۱	ضرورت و اهمیت تحقیق
۴-۱	اهداف تحقیق
۴-۱-۱	اهداف اصلی
۴-۲	اهداف فرعی
۵-۱	سئوالات تحقیق
۶-۱	تعاریف مفهومی
	فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق
	بخش اول: مفهوم شناسی
۱-۲-۱	تربیت
۲-۲	تربیت دینی
۱-۲-۲	تفاوت تربیت دینی و آموزش دین
۲-۲-۲	اهداف تربیت دینی
۳-۲-۲	ویژگی های تربیت دینی
۳-۲	رویکردهای تربیت دینی
۳-۲-۱	رویکرد مبتنی بر عادت
۳-۲-۲	رویکرد مبتنی بر معرفت (عقلانیت)
۳-۳-۲	رویکرد تجربت اندیش (شهودی)
	بخش دوم: مبانی تکرر گرایی
۴-۲	جان هیک
۵-۲	رویکردهایی به تنوع ادیان
۶-۲	ریشه های کثرگرایی دینی
۷-۲	عرصه های تکرر گرایی (انواع پلورالیسم)
۸-۲	تکرر گرایی
۱-۹-۲	مفروضه های کثرت گرایی
۲-۹-۲	تکرر گرایی دینی
۱۰-۲	نظریه ادراک در نظریه کثرت گرایانه جان هیک
۱۰-۱-۲	مبانی معرفت شناختی نظریه کثرت گرایی جان هیک
۱۰-۲-۲	تجربه کردن به عنوان ... "اقتباس از دیدن به عنوان... ویتکنشتاین"
۱۰-۳-۲	تمایز میان حقیقت فی نفسه و حقیقت عند المٌدرک

۵۹	۲-۱۰-۴- اصل تجربه دینی شلایرماخر
۶۱	۲-۱۱- پیشینه تحقیق
۶۱	۲-۱۱-۱- پیشینه داخلی
۶۶	۲-۱۱-۲- پیشینه خارجی
۶۹	۲-۱۲- جمع بندی و نتیجه گیری
فصل سوم: روش شناسی تحقیق	
۷۳	۳-۱- روش شناسی تحقیق
۷۳	۳-۲- روش تحلیل فلسفی
۷۶	۳-۳- رویکرد استنتاج فلسفی
فصل چهارم: یافته های تحقیق	
۷۹	۴-۱- مقدمه
۷۹	۴-۲- یافته های تحقیق
۸۲	۴-۳- سئوالات فرعی:
فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری	
۹۳	۵-۱- بحث نتیجه گیری
۱۰۶	۵-۲- محدودیت های پژوهش
۱۰۶	۵-۳- پیشنهادهای پژوهشی
۱۰۸	منابع

فصل اول

کلیات پژوهش

بحث ارتباط دین و تربیت، سابقه دیرینه و کهن دارد تا آنجا که در اوضاع مطلوب، تقابل دین و تربیت کمتر احساس شده است. پس از خیزش انسان به سوی علم، غرور او در عصر روشنگری، کشف قدرت ذهنی و اندیشه منطقی خویش و دستاوردهای علمی ناشی از آن، به تدریج انسان جانب دین و آموزه های دینی را رها کرد و بحث ارتباط بین دین و علم و به تبع آن، ارتباط دین و تربیت، مخدوش و در حاشیه گذاشته شد. سیر تحول جوامع و تفکر انسانی بر این امر، صحنه می گذارد. بدون پیش داوری، نیاز انسان به دین همچنان پابرجاست، دین در تغییر مداوم دوران های تمدن بشر، تکیه گاهی تزلزل ناپذیر برای انسان فراهم کرده است و موجب زنده نگه داشتن ارزش های فرهنگی و انسانی و اخلاقی می شود (پورشافعی و آراین، ۱۳۸۸).

البته این نیاز در دیدگاه های گوناگون انسان دستخوش تعبیرها و تفسیرهای متفاوتی قرار گرفته است که به طور مشخص، در دیدگاه کثرت گرایی^۱ جان هیک^۲ به آن پرداخته شده است.

۱-۲- بیان مسأله:

کثرت گرایی یکی از مباحث ریشه دار در فلسفه و پژوهش های دینی و عرفانی است که از زمان فلسفه ی باستان و نخستین اندیشه های فلسفی هلنیستی مطرح شده است و در مقابل وحدت گرایی و تقلیل گرایی قرار می گیرد، بر این اساس کثرت گرایی دینی که در سده های اخیر مد نظر دین پژوهان قرار گرفته است در اصطلاح اهل بحث به معنی پذیرفتن تمام ادیان و حیان (اسلام، یهودیت و مسیحیت) و تمام ادیان غیر و حیان (بوداییسم، هندوئیسم و ...) می باشد (احمدیان، ۱۳۸۴).

^۱ Pluralism

^۲ John Hick

جهان متکثر مذهبی و دینی واقعی است که به گونه‌ی نسبتاً مشابهی مورد اعتراف دین‌پژوهان واقع شده است. با این حال این واقعیات برای دین‌باوران معضلات و مشکلاتی را مطرح می‌کند چراکه ادیان بزرگ جهان ظاهراً بینش‌های متفاوتی از حقیقت و رستگاری عرضه می‌کنند. کثرت‌گرایی دینی دیدگاهی است که می‌خواهد برای حقانیت، نجات‌بخشی و اعتبار همزمان همه‌ی ادیان راهی بیابد و مدعی است که بدین راه دست یافته و به تبیین قابل قبولی از این مسأله رسیده است (محمدرضایی، ۱۳۸۳).

رویکرد پلورالیستی نخستین بار در غرب و آئین مسیحیت سرچشمه گرفت و رفته رفته به دیگر نقاط جهان راه یافت، تا اینکه جان هیک به تبیین مبانی آن در عصر حاضر پرداخت. جان هاروود هیک (۲۰۱۲ - ۱۹۲۲) فیلسوف و دین‌پژوه معاصر انگلیسی، به عنوان شاخص‌ترین نظریه پرداز درباره‌ی تنوع و تکثر ادیان، معتقد است: «در سالیان گذشته هر یک از ادیان مختلف عالم، نسبت به هم، در جهل مطلق به سر می‌بردند. تنها در یک قرن اخیر، با توسعه فناوری ارتباطات و مهاجرت در مقیاس وسیع، پژوهش‌های علمی در ادیان جهان، درک و شناخت دقیق‌تر ادیان ملل دیگر را ممکن گردانید. بدین ترتیب بود که مسأله‌ی کثرت‌گرایی دینی در یک قرن گذشته توانسته است به عنوان یکی از مسائل اصلی فلسفه‌ی دین مطرح شود» (هیک، ۱۳۸۱، ترجمه حسینی: ۲۶۵-۲۶۰). وی معتقد است: «زمانی مسیحیان خود را امت برتر و تنها راه نجات را گرویدن به حضرت مسیح می‌دانستند، اما با گسترش مهاجرت و مطالعه آثار ادیان دیگر و مواجهه با چهره‌های برجسته دینی ادیان مختلف، این ایده مورد تأیید قرار گرفت که سنت‌های دینی دیگر نیز همانند مسیحیت به یک اندازه، بر حقّ اند» (هیک و هبلثویت، ۱۹۸۱: ۱۵۸-۱۵۶). جان هیک با هدف شکستن دیوار انحصارگرایی دینی، وجه فرجام‌شناسانه‌ی کثرت‌گرایی و نظریه‌ی حقیقت

شناختی کثرت گرا (بهره مندی تمام ادیان از حقانیت و رستگاری) را پی ریزی کرد و این نظریه‌ی خود را «انقلاب کپرنیکی در الهیات» نام نهاد (لگنهاوزن، ۱۳۷۹).

نگرش تکثرگرایان به صورت خاص جان هیک تاثیرات زیادی در فرهنگ، اجتماع، تعلیم و تربیت و سایر حوزه های زندگی می گذارد. تعلیم و تربیت از جمله مباحثی است که در زمینه تکثرگرایی جان هیک تعریف شده است و در این تحقیق هم به دنبال تبیین آن هستیم.

تعلیم و تربیت، یکی از نهادهای اجتماعی است که با تحولات اجتماعی، علمی، سیاسی و فرهنگی در ارتباط است؛ به عبارت دیگر، چند و چون کارکرد نظام‌های تربیتی هر جامعه‌ای، به چند و چون و کارکرد تحولات پیرامونی بستگی دارد. امروزه، تعلیم و تربیت، با مجموعه‌ای از تحولات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جهانی روبه‌روست که به گونه‌ای گریزنپذیر باید خود را با آن تحولات هماهنگ نماید. با توجه به بروز تحولاتی در گستره‌ی ارتباطات و اطلاعات و در نتیجه، پیدایش نظریه‌هایی چون پست مدرنیسم، فمینیسم، کثرت‌گرایی و جهانی شدن طبیعی است که نظام‌های تربیتی باید موضع و جایگاه خود را در برابر تحولات و نظریه‌های یاد شده روشن کنند.

بحث ارتباط دین و تربیت سابقه‌ی دیرینه و کهن دارد. هر دینی متضمن فضائل، رذائل، توصیه‌های اخلاقی و آموزه‌های تربیتی معینی است که در نگاه کلی دارای شباهت‌های محتوایی بسیار به ویژه در ادیان وحیانی است. مهمترین مسائلی که در زمینه‌ی تربیت دینی مورد تأکید کثرت‌گرایان قرار گرفته است، استقرار و استحکام پایه‌های ارزش‌های جهانی شامل آزادی، تساهل و عدالت اجتماعی می‌باشد (فاعور، ۲۰۱۲). در این راستا نخستین مرحله‌ی تربیت دینی، انسان‌شناسی است چراکه به زعم کثرت‌گرایان درک مفهوم تربیت دینی بدون شناخت انسان و توجه به ویژگی‌ها و صفات روحی روانی وی ممکن نیست (تمپلتون، ۱۹۹۹). در این راستا مدارس

و نظام‌های آموزشی نخستین اماکنی هستند که به طور سیستماتیک و نظام‌مند امور مربوط به خودشناسی و هستی‌شناسی را در ذهنیت افراد جامعه پی‌ریزی می‌کنند. لذا فاکتور اصلی‌ای که کثرت‌گرایان در خصوص تربیت دینی بدان توجه دارند، توجه به برنامه‌های درسی در نظام آموزشی و تربیت دینی است. جان هیک معتقد است باید در برنامه‌ی درسی مدارس که تعالیم دینی بر اساس دین مسیحیت آموزش داده می‌شود، تجدید نظر شود و ایده‌ی آزادی عقاید و اندیشه‌های اخلاق شهروندی جای تعالیم صرف مسیحیت را بگیرد (هیک، ۱۳۷۹). در خصوص بررسی تکثرگرایی در تعلیم و تربیت و حوزه‌های مشابه آن تحقیقاتی در داخل و خارج از کشور صورت گرفته است از جمله؛ حسنی (۱۳۹۰)، با بررسی تبیین تکثرگرایی در اندیشه پست مدرنیسم و چالش‌های آن برای تربیت اخلاقی و دینی، سعی نموده تا چالش‌های تکثرگرایی پست‌مدرن در تربیت دینی و در نهایت انتقادات وارد بر این اندیشه را در حوزه ی تربیت دینی و اخلاقی، تبیین نماید؛ غلام رستمی (۱۳۹۰)، با تبیین رویکرد تکثرگرایی معرفتی و نقد دلالت‌های آن در تعلیم و تربیت، عنوان می‌کند که پرداختن تکثرگرایی معرفتی، در عرصه تعلیم و تربیت و ارزیابی تأثیرات آن در نظام تعلیم و تربیت، ضروری است. فاعور^۱ (۲۰۱۲)، در مطالعه‌ای به بررسی تربیت دینی در کثرت‌گرایی و آموزه‌های تربیتی کثرت‌گرایی دینی پرداخته است.

در این تحقیق محقق بر آنست تا به بررسی اندیشه‌ها و آرای تربیت دینی جان هیک پردازد و بر اساس مبنای این رویکرد، محقق تعلیم و تربیت، فارغ از نتایج و مباحث فلسفی، به بحث و چون و چرای عقلی در زمینه زیرساخت‌های تعلیم و تربیت، مانند اهداف، اصول و روش‌های آن می‌پردازد؛ در نتیجه، فلسفه تعلیم و تربیت یعنی کاربرد روش عقلی و فلسفی برای توجیه و تبیین عقلی تعلیم و تربیت با تکیه بر متون مورد نظر فلسفی.

¹ Faour

در مطالعاتی که شده است عمدتاً به نقش و تاثیر کلی تکثرگرایی در حوزه تعلیم و تربیت پرداخته شده است و مطالعه ای با محوریت آرای متفکرین این مکتب فکری انجام نشده است به همین دلیل در تحقیق حاضر با توجه به اهمیت مساله در پی تبیین دلالت‌های رویکرد کثرت‌گرایی جان‌هیک در تربیت دینی هستیم.

۳-۱- ضرورت و اهمیت انجام پژوهش:

بحث تنوع دینی و کثرت‌گرایی در عصر حاضر، در سایه‌ی گسترش ارتباطات جهانی رو به گسترش ادیان و پیروان آن‌ها با یکدیگر، اهمیت مضاعفی یافته است. دیدگاه تکثر‌گرایی دینی در یکی دو دهه‌ی اخیر در کشور ما نیز مطرح گردیده و موافقان و مخالفان متعددی دارد. همچنین مسأله‌ی تربیت دینی و معنوی بشر و نقش آن در حیات دنیوی و اخروی نیز از اهمیت و حساسیت بسیاری برخوردار است. کثرت مطالعات انجام شده در خصوص «کثرت‌گرایی» و همچنین «تربیت دینی»، اهمیت توجه به این مسأله را به ویژه در سال‌های اخیر نشان می‌دهد. چنانکه برخی از اندیشمندان بزرگ کشور نیز در قالب کتب و مقالات به بررسی مبانی و اصول کثرت‌گرایی دینی یا به طور متمایز به مفهوم «تربیت دینی» پرداخته‌اند. با توجه به اهمیت نظام آموزشی در تبیین و شکل‌گیری افکار و عقاید اقشار جامعه، ضرورت بررسی مقوله‌های تربیت دینی مورد استفاده توسط نحل‌های دینی پرنفوذ دنیا و مقایسه‌ی آن با نظام آموزشی کشور دارای اهمیت بسیار است. لذا ضروری است تحقیقی با موضوع تربیت دینی از نگاه کثرت‌گرایی صورت گیرد و مورد ارزیابی و تحلیل واقع شود.

۴-۱- اهداف تحقیق

۴-۱-۱- هدف اصلی

تبیین دیدگاه کثرت‌گرایانه جان‌هیک در تربیت دینی

۱-۴-۲-اهداف فرعی

۱) تبیین دیدگاه کثرت گرایانه جان هیک در مبانی و اهداف تربیت دینی

۲) تبیین دیدگاه کثرت گرایانه جان هیک در روش های تربیت دینی

۳) تبیین دیدگاه کثرت گرایانه جان هیک در محتوای تربیت دینی

۱-۵- سؤالات تحقیق:

۱-۵-۱- سؤال اصلی

دیدگاه کثرت گرایانه جان هیک در تربیت دینی چیست؟

۱-۵-۲- سؤالات فرعی

۱) دیدگاه کثرت گرایانه جان هیک در مبانی و اهداف تربیت دینی چیست؟

۲) دیدگاه کثرت گرایانه جان هیک در روش های تربیت دینی چیست؟

۳) دیدگاه کثرت گرایانه جان هیک در محتوای تربیت دینی چیست؟

۱-۶- تعریف مفاهیم نظری

پلورالیسم دینی

پلورالیسم دینی عبارت است از قبول و پذیرش این دیدگاه که تبدیل و تحویل وجود انسانی از

حالت خود محوری به خدا محوری به طرق گوناگون در درون همه سنت های دینی بزرگ عالم

صورت می گیرد. به عبارت دیگر تنها یک راه و شیوه رستگاری وجود ندارد؛ بلکه راه های متعدد

و متکثری در این زمینه وجود دارد (هیک، ۱۳۷۸: ۶۹).

تربیت دینی

منظور از تربیت دینی «جنبه ای از فرایند تعلیم و تربیت ناظر بر پرورش ابعاد شناختی، عاطفی و عملی متربی از لحاظ التزام او به دین معین» است (جوادی، ۱۳۹۰). تربیت دینی فراهم کردن زمینه برای پابندی متربی نسبت به دین با توجه به تناسب ویژگی های سنی و شخصیتی او و نیز استفاده از آموزش ها و اقدامات خاص است. تربیت دینی اگرچه فرد را به سوی تفکرات و گرایش های دینی سوق داده و هدایت می کند ولی منافاتی با اختیار و انتخاب انسان ندارد و در واقع، گرایش و التزام نسبت به دین را در مقایسه با گرایش ها و التزامات دیگر تسهیل می کند. با توجه به این نکات، تربیت دینی عبارت است از اجرای برنامه ها و انجام اقدامات طراحی شده برای به وجود آمدن شناخت ها، آگاهی ها و گرایش هایی نسبت به عقاید و دستورات یک دین خاص در فرد متربی. مجموعه این اقدامات و برنامه ها را می توان تحت عنوان آموزش بیان کرد.

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه

در این فصل به مبانی نظری که به بررسی مولفه ها و مقولات تحقیق است و همچنین پیشینه تحقیق در قالب پیشینه داخلی و خارجی می پردازیم.

مبانی نظری

بخش اول: مفهوم شناسی

۱-۲- تربیت

تربیت همانند هر فعالیت ارادی دیگر انسان، هدفی را دنبال می کند. هدف داری تعلیم و تربیت از هدف داری نظام آفرینش و نوع جهان بینی و انسان شناسی و مبانی پذیرفته شده یک مکتب تربیتی جدا نیست؛ یعنی هر مکتبی با توجه به مبانی اعتقادی خود، از تربیت انسان هدف خاصی را دنبال می کرده و می کند. از همین رو در گذشته و در فرهنگ یونان قدیم که دفاع از وطن و سرزمین بالاترین ارزش قلمداد می شد، آماده سازی فرد برای فداکاری در راه سرزمین را هدف از تربیت تلقی می کردند. در روزگار معاصر نیز برخی از طبیعت گرایان معتقد بودند هدف آموزش و پرورش آماده ساختن فرد برای پیروزی در تنازع بقاست؛ چنان که در جوامع کمونیستی هدف نهایی تربیت، فراهم کردن امکان های رشد و گسترش دولت کمونیستی انگاشته می شد. پرفسور برودی، استاد تعلیم و تربیت دانشگاه های آمریکا، تربیت را دارای هدف دوگانه و دو بُعدی می شناسد. در بُعد فردی پس از آنکه زندگی خوب را هدف اساسی تعلیم و تربیت فرد می داند، شاخصه های شخصی زندگی خوب را در گزینه های زیر معرفی می کند: ۱) برخورداری از سلامت بدن ۲) برخورداری از امنیت عاطفی ۳) احساس قدرت و احترام ۴) امید نسبت به آینده؛ اما در بُعد اجتماعی، تربیت شهروند شایسته را هدف

تعلیم و تربیت می شناسد. (شریعتمداری، ۱۳۸۵: ۱۸۳-۱۸۴)

جان لاک، فیلسوف انگلیسی، هدف آموزش و پرورش را نیرومندی تن، فضیلت و دانش می‌داند و آن را به سه بخش بدنی، اخلاقی و فکری تقسیم می‌کند. در برخی مکاتب تربیتی از خودآگاهی، خودشناسی و اخلاق نیز سخن به میان آمده است. به عنوان نمونه «اگزستانسیالیست‌ها»، هدف تعلیم و تربیت را خدمت به انسانیت و آگاهی انسان از خود می‌دانند. به نظر آنان، تربیت باید به انسان در پیدا کردن آگاهی لازم و درست از خویش یاری برساند. در این مکتب، رشد و گسترش آگاهی، فراهم آوردن فرصت برای انتخاب آزاد و اخلاقی، تشویق به خودشناسی و رشد و تکامل احساس مسئولیت شخصی، از مهم‌ترین اهداف تربیت به شمار می‌رود (رهبر و رحیمیان، ۱۳۸۵: ۴۸).

هر چند مسئله خودآگاهی، خودشناسی، رشد و انتخاب آزاد و اخلاقی که در این دیدگاه عنوان شده، در اصل با اهداف دینی نه متناقض و ناسازگار، بلکه همسو و هم‌نگاه است، با این حال مرز فاصله میان تربیت دینی و غیردینی در تشخیص «خود» انسانی و تعیین محدوده آزادی و معیارهای اخلاقی انسان‌هاست. به هر روی، دیدگاه‌های مربوط به اهداف تعلیم و تربیت چنان که آمد، در مکتب‌ها و فرهنگ‌های مختلف، گوناگون و متنوع می‌شود؛ در مکتب‌ها و فرهنگ‌هایی که بر اساس اصالت ماده و حیاتیان انسان محوری و اومانیزم بنا شده، عناوینی همچون زندگی خوب، سلامت بدن، امنیت عاطفی و رشد عقلی اهداف تربیت لحاظ شده و از آنچه عنصر اساسی تربیت انسان است، یعنی عنصر معنویت و ایمان به مبدأ، فضایل و کمالات انسانی، کمتر اثری مشاهده می‌شود و به قول دکتر الکسیس کارل، «تعلیم و تربیت امروز با توجه به پرورش افراطی قوای عقلانی، تعالی روانی را متوقف کرده است».

(کارل، ۱۳۷۵: ۳۶)